

# कुशमा क्षेत्रमा प्रचलित लोकगीतको

## अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत  
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्र (५४०-६) को आंशिक प्रयोजनका लागि  
प्रस्तुत

### अध्ययन पत्र

२०७४

नारायणप्रसाद खनाल

प्राइभेट परीक्षार्थी

त्रि.वि. दर्ता नं. १९६८-९०

परीक्षा रोलनं. ९५७०००३

नेपाली विभाग

पृथ्वीनारायण क्याम्पस

पोखरा

## निर्देशकको सिफारिस

प्रस्तुत अध्ययन पत्र त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय अन्तर्गत नेपाली विभाग स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षका प्राइभेट परीक्षार्थी नारायणप्रसाद खनालले कुशमा क्षेत्रमा प्रचलित लोकगीतको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत अध्ययन पत्र मेरा निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । नेपालका विभिन्न क्षेत्रमा छरिएर रहेका लोकसाहित्यका सामग्रीको सङ्कलन गरी भविष्यको अध्ययनका लागि संरक्षण गर्ने उद्देश्यले प्रस्तुत शीर्षकमा अध्ययनकर्तालाई प्रवृत्त गराइए बमोजिम निजले परिश्रमपूर्वक तयार पार्नुभएको यस अध्ययन पत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि पृथ्वीनारायण क्याम्पस नेपाली विभागसमक्ष प्रस्तुत गर्न सिफारिस गर्दछु ।

वि.सं. २०७४/१९१/२८

इ.सं. 12/03/2018

.....

शोध निर्देशक

कृष्ण प्रसाद पौडेल

सह-प्राध्यापक

नेपाली विभाग

पृथ्वी नारायण क्याम्पस, पोखरा

## कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत अध्ययन पत्र मैले पृथ्वीनारायण क्याम्पस नेपाली विभाग अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौं पत्र (५४०-६) को आंशिक परिपूर्तिको लागि 'कुशमा क्षेत्रमा प्रचलित लोकगीतको अध्ययन' शीर्षकमा तयार पारेको हुँ । प्रस्तुत अध्ययन पत्र मैले आदरणीय गुरु सह-प्राध्यापक कृष्णप्रसाद पौडेलको निर्देशनमा तयार पारेको छु । उहाँकै सरसल्लाह र कुशल निर्देशनले गर्दा यस अध्ययन पत्रले पूर्णता प्राप्त गरेको छ । आफ्नो अमूल्य समय खर्च गरेर मेरो लेखन कार्यमा सल्लाह, सुझाव दिँदै मार्गदर्शन गर्नुहुने गुरु कृष्णप्रसाद पौडेलप्रति हार्दिक कृतज्ञता गर्दछु ।

यस अध्ययन पत्रलाई पूरा गर्न प्रेरणा दिने पूजनीय पिता भुमास्वर खनाल, दिदी भुपाकला बन्जाडेप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । यस कुशमा क्षेत्रमा प्रचलित लोकगीतको सङ्कलन र अध्ययन गर्न सहयोग गर्नुहुने श्रीमती लक्ष्मी खनाल, छोरा सञ्जीव खनाल, सन्देश खनाल, स्थानीय साहित्यकार तथा गायक शान्तिनारायण श्रेष्ठ एवम् संगीसाथीमा हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु । यसैगरी आवश्यक पत्रपत्रिका तथा पुस्तक उपलब्ध गराई दिने जय दुर्गा स्टेशनरी, नमस्ते स्टेशनरीका कर्मचारी, कम्प्युटर टाइपिङमा सहयोग गर्ने गण्डकी हाई-टेक प्रा.लि.का अनु बराल र अध्ययन पत्र तयार पार्ने क्रममा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रूपमा सहयोग पुऱ्याउनु हुने सम्पूर्ण महानुभावप्रति पनि धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु ।

अन्तमा प्रस्तुत अध्ययन पत्रको मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय पृथ्वीनारायण क्याम्पस, नेपाली विभाग समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

वि.सं. २०७४/१९२/१९

इ.सं. 15/03/2018

.....

नारायण प्रसाद खनाल

प्राइभेट परीक्षार्थी

परीक्षा रोल नं. ९५७०००३

त्रि.वि. दर्ता नं. १९६८-९०

## विषय सूची

स्वीकृति पत्र

निर्देशकको सिफारिस

कृतज्ञता ज्ञापन

विषय सूची

पहिलो परिच्छेद : अध्ययन परिचय	१-६
१.१ विषय परिचय	१
१.२ अध्ययन पत्रको शीर्षक	१
१.३ अध्ययन पत्रको प्रयोजन	१
१.४ समस्या कथन	२
१.५ अध्ययन पत्रको उद्देश्य	२
१.६ पूर्व कार्यको विवरण	२
१.७ अध्ययन पत्रको औचित्य र महत्त्व	५
१.८ अध्ययनको क्षेत्र र सीमा	५
१.९ सामग्री सङ्कलन र अध्ययन विधि	६
१.१० अध्ययन पत्रको सङ्गठन	६
दोस्रो परिच्छेद : लोकगीतको सैद्धान्तिक परिचय	७-२१
२ लोकसाहित्यको परिचय	७
२.१ लोकसाहित्यको परिभाषा	८
२.२ लोकसाहित्यको विधागत वर्गीकरण	८
२.३ लोकसाहित्यका विशेषता	९
२.३.१ मौखिक परम्परा	१०
२.३.२ कल्पनाको प्रधानता	१०
२.३.३ गतिशीलता र परिवर्तनशीलता	११
२.३.४ सरलता र स्वाभाविकता	११
२.३.५ सामाजिक भावना	१२

२.३.६ विषयगत विविधता	१२
२.३.७ सामूहिकता र मनोरञ्जनात्मकता	१२
२.४ नेपाली लोकगीतको परिचय र परम्परा	१३
२.५ लोकगीतका तत्त्व	१४
२.५.१ संरचना	१५
२.५.२ लय	१५
२.५.३ गेयता	१५
२.५.४ कथनपद्धति	१६
२.५.५ भाषा	१६
२.५.६ भाव	१६
२.६ लोकगीतको विशेषता	१७
२.६.१ अज्ञात रचयिताको सामूहिक भावना	१७
२.६.२ सरल र सहजता प्रकृति	१७
२.६.३ परिवर्तनशीलता र उपदेशात्मकता	१७
२.६.४ लयात्मकता र सङ्गीतात्मकता	१८
२.६.५ स्वच्छन्दता	१९
२.६.६ मौखिक परम्परा	१९
२.६.७ जीवनका विविध पक्ष उद्घाटन गर्नु	१९
२.७ लोकगीतको वर्गीकरण	१९
२.८ निष्कर्ष	२१

तेस्रो परिच्छेद : कुश्मा क्षेत्रको सङ्क्षिप्त चिनारी	२२-२७
३.१ कुश्मा क्षेत्रको परिचय र भौगोलिक स्थिति	२२
३.२ कुश्मा क्षेत्रको समाज र संस्कार	२३
३.३ कुश्मा क्षेत्रको आर्थिक स्थिति	२४
३.४ कुश्मा क्षेत्रको राजनीतिक स्थिति	२४
३.५ कुश्मा क्षेत्रको शैक्षिक स्थिति	२५

३.६ कुशमा क्षेत्रको साहित्यिक स्थिति	२६
३.७ निष्कर्ष	२७
<b>चौथो परिच्छेद : कुशमा क्षेत्रमा प्रचलित लोकगीतको अध्ययन</b>	<b>२८-५८</b>
४.१ विषय परिचय	२८
४.२ धार्मिक गीत	२८
४.२.१ भजन	२९
४.२.२ आरती भजन	३०
४.२.३ चुड्का भजन	३०
४.३ पर्वगीत	३१
४.३.१ तीजे गीत	३२
४.३.२ देउसी गीत	३३
४.३.३ भैलो गीत	३४
४.३.४ मालसिरि	३५
४.४ कर्मगीत	३६
४.४.१ जेठे गीत	३६
४.४.२ असारे गीत	३७
४.४.३ दाइँ गीत	३८
४.४.४ गोठाले गीत	३९
४.५ संस्कार गीत	४०
रत्यौली गीत	४०
४.६ अन्य बाह्रमासे गीत	४१
४.६.१ बालगीत	४२
४.६.२ भ्याउरे गीत	४३
४.६.३ ठाडो भाका	४४

४.६.४ सालैजो	४५
४.६.५ एकोहोरो गीत	४५
४.६.६ दोहोरी गीत	४६
४.६.७ रोइला गीत	४७
४.७ निष्कर्ष	४८
४.८ विषयवस्तुका आधारमा कुशमा क्षेत्रका गीतको विश्लेषण	४९
४.८.१ प्रकृति चित्रण	४९
४.८.२ प्रेम र विरहको अभिव्यक्ति	४९
४.८.३ कृषि सम्बन्धी वर्णन	५०
४.८.४ धर्म संस्कृतिको चित्रण	५१
४.८.५ नीतिशिक्षा वा उपदेश	५२
४.८.६ आर्थिक चित्रण	५२
४.९ कुशमा क्षेत्रका लोकगीतमा प्रयुक्त लय विधान	५३
८.१० कुशमा क्षेत्रमा प्रचलित लोकगीतका विशेषता	५४
८.११ कुशमा क्षेत्रमा प्रचलित लोकगीतको भाषा	५६
८.१२ निष्कर्ष	५७
पाँचौँ परिच्छेद : उपसंहार	५९-६२
५.१ सारांश	५९
५.२ निष्कर्ष	६१
सन्दर्भ सूची	६२
परिशिष्ट खण्ड	६४-८४